

دانش محتوایی تدریس پژوهش: چارچوبی برای تدوین کتب درسی روش تحقیق در علوم تربیتی و روان‌شناسی

مرتضی کریمی^۱، سمیه حاتمی کیا^۲، رؤیا پورحاجی^۳
(دریافت: ۹۷/۱۰/۸ - پذیرش: ۹۸/۷/۲۰)

چکیده

هدف از مطالعه حاضر، بررسی محتوای درس روش تحقیق و آمار در رشته علوم تربیتی و روان‌شناسی است. بدین منظور، در پژوهش حاضر از دانشگاه‌های معتبر که در نظام رتبه‌بندی سایماگو و شانگهای دارای رتبه برتر هستند، ۲۲ دانشگاه انتخاب شده و طرح درس و کتاب‌های مورد استفاده در تدریس روش تحقیق در رشته روان‌شناسی و علوم تربیتی، مورد تحلیل قرار گرفته است. روش تحقیق در این مطالعه تحلیل محتواست. جمع‌آوری اطلاعات با چک‌لیستی که بر اساس فهرست کتاب‌ها و طرح درس دانشگاه‌ها در رشته روان‌شناسی و علوم تربیتی تنظیم شده بود انجام گرفته است. یافته‌ها حاکی از آن است که در فهرست کتاب‌ها و طرح درس دانشگاه‌ها، اخلاق پژوهش، روان‌شناسی، به عنوان یک علم، و انواع روش‌های آزمایشی، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است. با بررسی محتوای فهرست کتاب‌ها و طرح درس دانشگاه‌های معتبر جهان می‌توان با توزیع موضوعی درس آمار و روش تحقیق، زمینه‌ای برای یاری رساندن به استادان در خصوص شناسایی محتوای مناسب برای تألیف کتاب‌های متناسب و مورد نیاز جامعه در زمینه رشد و شکوفایی هرچه بیشتر این مقوله فراهم نمود.

کلید واژه‌ها

تحلیل محتوا، روش تحقیق، طرح درس، کتاب‌های دانشگاهی.

۱. دانشیار علوم تربیتی، دانشگاه فردوسی مشهد (m.karami@um.ac.ir) (نویسنده مسئول).

۲. کارشناس ارشد تحقیقات آموزشی، دانشگاه فردوسی مشهد (somaye.hatamikiya@gmail.com).

۳. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشگاه فردوسی مشهد (royapourhaji@gmail.com).

مقدمه

نظام آموزش عالی از بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین نظام‌های درون جامعه است که سرنوشت جامعه را در بلندمدت تعیین می‌کند؛ به عبارت دیگر، مجموعه پژوهش‌ها و تجربه دانشمندان کشورهای جهان نشان می‌دهد که توسعه جوامع رابطه بسیار نزدیکی با نظام آموزش عالی دارد (کرمی و فتاحی، ۱۳۹۲) و رشد و شکوفایی مادی و معنوی تمدن‌ها و جوامع بشری در گرو پژوهش و تحقیق است (مطلبی فرد و همکاران، ۱۳۹۱). پژوهش، یادگیری و آموزش آن از فرایندها و مهارت‌های مهم و اساسی برای دانشجویان - به ویژه در مقاطع تحصیلی بالا - است و نقش مهمی در بهبود فرایندهای آموزشی و گسترش خدمات علمی در جامعه دارد. پژوهش علاوه بر آنکه به عنوان جست‌وجوی محض دانش، ارزشمند است، فعالیتی ضروری و حیاتی است که به منظور درک ما از جهان پیرامون و کمال انسان انجام می‌شود (خالقی، ۱۳۸۷). هسته مرکزی هر نظام آموزشی را محتوای برنامه درسی آن تشکیل می‌دهد (محمودی و لاله محمدپور، ۱۳۹۵). برنامه درسی یکی از خرده نظام‌هایی است که در متحول شدن نظام آموزشی و جامعه نقش اساسی دارد؛ زیرا این نظام از طریق برنامه‌های درسی مصوب می‌کوشد به اهداف خود دست یابد. برنامه‌های درسی، به عنوان مهم‌ترین درون‌داد و قلب تپنده نظام آموزشی، اهمیت بسیاری دارند و یکی از مهم‌ترین عناصر و عوامل تأثیرگذار در تعیین میزان موفقیت و شکست نظام‌های آموزشی شمرده می‌شوند (Barnett & Coate, 2005). از همین روست که برنامه درسی همواره دستخوش تغییرات و اصلاحات مداوم است (Bridges, 2000)، زیرا کهنگی برنامه درسی وعدم نوسازی و بهسازی آن، به تدریج، اثربخشی دوره‌ها و رشته‌های دانشگاهی را در حاله‌ای از ابهام قرار می‌دهد و پدیده‌ای با عنوان برنامه درسی بی‌فایده یا دورریختنی را مطرح می‌سازد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۹). تحقیقات کوپر (Cooper, 2005) نشان می‌دهد که برخی از برنامه‌های درسی موجود، از مجهز نمودن دانشجویان به مهارت‌های مورد نیاز برای زندگی و کار در آینده ناتوان هستند. پژوهش صالحی عمران و یغموری (۱۳۸۹) نیز مؤید همین مطلب است.

به اعتقاد استارک و لاتوکا (Stark & Lattuca, 1997) تغییر در برنامه درسی در کشورها و دانشگاه‌های پیشرفته جهان گسترده و مسئولانه است، به طوری که به نظام آموزش عالی کمک می‌شود تا نیازهای مورد نظر جامعه را در نظر بگیرد. بنابراین، هر جامعه‌ای براساس نظام ارزشی حاکم بر آن درصدد تعلیم و تربیت افرادی است که بتواند

آرمان‌های خود را در وجود آن‌ها متبلور سازد. در جوامع مختلف برای رسیدن به این مهم، از ابزارها و رسانه‌های مختلفی استفاده می‌شود؛ یکی از آن‌ها کتاب درسی است (نیک نفس و علی آبادی، ۱۳۹۲). کتاب درسی به عنوان اثری استاندارد برای مطالعه موضوعی خاص یا کتابچه راهنمای آموزش و یا کتابی استاندارد در شاخه‌های خاصی از علم یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین محصولات برنامه درسی و نیز از مهم‌ترین مراجع و منابع یادگیری دانشجویان در فرایند یاددهی - یادگیری است؛ زیرا بیشترین فعالیت‌های آموزش اعضای هیئت علمی و دانشجویان در چارچوب کتاب‌های درسی صورت می‌گیرد (یارمحمدیان، ۱۳۷۷). در واقع، کتاب درسی رسمی‌ترین رسانه در زمینه ارتباط علمی است که به‌رغم گسترش استفاده از وسایل جدید اطلاع‌رسانی، نقش مهمی در یادگیری برای همه سطوح دارد (رضی، ۱۳۸۸). در این میان، کتاب درسی دانشگاهی کتابی است که طبق برنامه و اهدافی معین و با حجمی مشخص تدوین شده است و در دوره‌های آموزشی در درس‌های مختلف در آموزش عالی مورد استفاده استادان و دانشجویان قرار می‌گیرد؛ به طوری که کتاب درسی دانشگاهی، به عنوان منبع درسی از سوی استادان به دانشجویان معرفی می‌شود و دانشجویان ملزم به مطالعه از ابتدا تا انتهای آن هستند (آرمند، ۱۳۹۱، به نقل از بختیاری، ۱۳۹۲). یکی از مهم‌ترین - یا به عبارتی پرکاربردترین - کتاب‌های درسی دانشگاهی، کتاب‌های روش تحقیق هستند.

در سال‌های اخیر (به‌خصوص از ۱۳۷۵ به بعد) به علت انتشار تعداد زیادی کتاب روش تحقیق، منابع آن به شکل کم‌سابقه‌ای متعدد و متنوع شده‌اند. از آنجا که این منابع بدون ارتباط منظم و نظام‌مند با هم تألیف یا ترجمه شده‌اند، گاه تفاوت‌ها و اختلاف نظرهای بی‌دلیلی در آن‌ها راه یافته که برخی به اختلاف واژه‌گزینی در ترجمه‌ها و برخی دیگر به بی‌اطلاعی از سایر منابع روش تحقیق یا بی‌اعتنایی به آن‌ها مربوط است (سعیدی رضوانی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۵). آشنایی با روش تحقیق علمی به گسترش مرز علم، شناسایی مسائل موجود در جامعه انسانی و راهکارهای آن‌ها کمک می‌کند؛ لذا از اساسی‌ترین مقوله‌ای در هر پژوهش است. یکی از فواید بحث اینکه اگر روش تحقیق با شناخت واقعیت متناسب باشد ما را زودتر به سر منزل مقصود می‌رساند و اگر چنین نباشد، ممکن است نه تنها کشف واقعیت نکند، بلکه بر حیرت ما بیفزاید و به ناگزیر ما را به انکار واقعیت وادارد (فدایی، ۱۳۸۵).

بنابراین، در نظام آموزش علمی کشور، کتاب درسی مهم‌ترین ابزار آموزش و در

بردارنده محتوای برنامه درسی است؛ از این رو، بررسی محتوای کتاب‌های درسی، به دلایل مختلف همچون مطابقت با اهداف برنامه درسی، یا شناسایی قوت‌ها و ضعف‌ها امری ضروری است. از سویی دیگر، تغییر در برنامه درسی دانشگاهی نیز بیش از پیش ضروری می‌نماید. متأسفانه به‌رغم اهمیت برنامه‌های درسی در مؤسسات آموزش عالی، میزان توجه به آن‌ها کافی نیست و حتی تلاش لازم برای بررسی، ارزشیابی، اصلاح و تغییر آن‌ها، در دستور کار قرار نگرفته است (Stark, 1997).

پیشینه پژوهش

از روش تحلیل محتوا که در مطالعه و ارزیابی محتوای کتاب‌های درسی به کار می‌رود، در پژوهش‌های متعدد استفاده شده است: نیک نفس و علی‌آبادی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «نقش تحلیل محتوا در فرایند آموزش و طراحی کتاب‌های درسی» به بررسی نقش تحلیل محتوا در کتاب‌های درسی پرداخته‌اند؛ طبق نتایج نشان داده شد که تحلیل محتوا ابزار مناسبی برای تحلیل محتوای کتاب‌هاست. در پژوهش کرمی و حجازی (۱۳۹۳) که به روش توصیفی-تحلیلی بر کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته تکنولوژی آموزشی در ایران و جهان انجام گرفت، نتایج نشان داد که شناسایی خلأهای محتوایی در کتب تخصصی رشته تکنولوژی آموزشی، ضرورت توجه بیشتر مؤلفان به حوزه‌های مغفول و گرایش‌های موضوعی را که کمتر به آن‌ها پرداخته شده است آشکار می‌کند، توزیع موضوعی کتب را متعادل و راه را برای تحول در رشته هموار می‌سازد. همچنین نقد و تحلیل محتوای کتاب‌های دانشگاهی سبب می‌شود در طراحی و سازمان‌دهی مناسب آن، دقت کافی به عمل آید. در پژوهش متقی‌زاده (۱۳۹۷) که با هدف دست یافتن به شاخص‌های کتاب‌های درسی دانشگاهی از روش تحقیق کتابخانه‌ای بهره گرفته شده بود، نتایج پژوهش نشان داد که تحلیل محتوای کتاب‌های درسی می‌تواند قوت‌ها و ضعف‌های احتمالی کتاب‌های درسی را به منظور اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی، به مدیران و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی نشان دهد.

در پژوهش حاضر سعی شده است با بررسی محتوای طرح درس و کتاب‌های دانشگاهی دانشگاه‌های معتبر جهان، توزیع موضوعی دروس آمار و روش تحقیق مشخص گردد و زمینه‌ای برای یاری رساندن به استادان در خصوص شناسایی محتوای مناسب به منظور تألیف کتاب‌های مناسب و مورد نیاز جامعه در زمینه رشد و شکوفایی هر چه بیشتر

این مقوله فراهم شود. از این رو، هدف این پژوهش پاسخ به این پرسش هاست: در طرح درس‌های روش تحقیق در دانشگاه‌های معتبر جهان به چه موضوعات و سرفصل‌هایی بیشتر و به چه موضوعاتی کمتر پرداخته شده است؟ در کتاب‌های درسی روش تحقیق به چه موضوعات و سرفصل‌هایی بیشتر پرداخته شده است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی است و روش آن تحلیل محتواست. در تحلیل محتوا که برای بررسی محتوای متن‌ها به کار می‌رود از شش واحد ثبت استفاده می‌شود که عبارت‌اند از: کلمه، حالت کلمه، جمله، موضوع، پاراگراف و کل متن. در این میان، «موضوع» یا «مضمون» یکی از شکل‌های مهم واحد ثبت در تحلیل محتواست. در تحلیل محتوای موضوعی به شناسایی موضوع‌ها و میزان فراوانی آن‌ها در یک متن پرداخته می‌شود (آذران‌فر، ۱۳۸۵: ۲۷). جامعه آماری پژوهش حاضر را طرح درس و کتاب‌های دانشگاهی دانشگاه‌های معتبر جهان تشکیل داده است (جدول ۱). در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند- که جزء روش‌های نمونه‌گیری غیر احتمالی محسوب می‌گردد - استفاده شده است. نمونه هدفمند نمونه‌ای است که در آن با انتخاب آزمودنی‌ها براساس خصوصیات یا صفاتی خاص، افراد یا مواردی که واجد آن ملاک نیستند، حذف می‌گردند (بیابانگرد، ۱۳۸۴: ۱۱۷؛ ناصری و فریریزی، ۱۳۹۰: ۱۳۷). بنابراین، در پژوهش حاضر، طرح درس‌ها و کتاب‌های دانشگاهی از دانشگاه‌هایی انتخاب شدند که دارای رتبه‌ای بالا در رتبه‌بندی سایماگو و شانگهای بودند. از این رو، به عنوان نمونه ۲۲ دانشگاه و ۲۴ کتاب درسی بررسی شد. بنابراین به منظور گردآوری اطلاعات، فهرستی از طرح درس‌ها و کتاب‌های دانشگاهی منتشر شده لاتین در رشته علوم تربیتی و روان‌شناسی براساس ویژگی‌های جامعه آماری تهیه و انتخاب گردید.

با توجه به اینکه محتوای آموزشی مناسب و مطلوب وسیله‌ای برای تحقق اهداف آموزشی است، تناسب محتوا با اهداف مورد نظر ضروری است. از آنجا که برنامه‌ریزی، تدوین، تغییر و روزآمد کردن محتوای کتاب‌های درسی و طرح درس‌ها از الزامات آموزشی‌اند، لذا تحلیل و بررسی علمی آن‌ها اهمیت دارد. بنابراین، در این پژوهش از چک‌لیست محقق ساخته به عنوان ابزار پژوهشی استفاده شد. بدین منظور، طرح درس و کتاب‌هایی که منبع تدریس در آمار و روش تحقیق در رشته روان‌شناسی و علوم تربیتی

جدول ۱ عنوان، کد و رتبه‌بندی (براساس نظام رتبه‌بندی سایماگو و شانگهای) دانشگاه‌ها

رتبه‌شانگهای	رتبه‌سایماگو	کد دانشگاه‌ها	دانشگاه‌ها
۳۰	۹	A (۱، ۲، ۳، ۴)	مینه‌سوتا ^۱
۳۰۰-۱۵۱	۴۷	B (۱، ۲)	جورجیا ^۲
۲۴	۱۲	C	ویسکانسین ^۳
	۱۸۶	D	آتاباسکا ^۴
۲۰۰-۱۵۱	۶۸	E	دلاویر ^۵
۴۳	۳۳	F	ماری‌لند ^۶
۵۱	۴۹	G	کالیفرنیا جنوبی ^۷
۳۰۰-۲۰۱	۳۹۴	H	کوئین ^۸
۲۸		I	نورت وسترن ^۹
	۳۳۱	J	سیدنی ^{۱۰}
	۱۶۴	K	کنساو ^{۱۱}
	۲۴	L	یورک ^{۱۲}
۳۷	۲۱	M	بریتیش کلمبیا ^{۱۳}
۲۴	۴۶۲	N	ترنت ^{۱۴}
	۲۸۵	O	آبرن ^{۱۵}
۱۵۰-۱۰۱	۶۶	P	آلبرتا ^{۱۶}
۱۳	۱۳	Q	کالج کرنل ^{۱۷}
۳۹	۱۱	R	تگزاس ^{۱۸}

1. Minesuta
2. Georgia
3. Wisconsin
4. Atabaska
5. Delaware
6. Maryland
7. Southern California
8. Queen
9. North Western
10. Sydney
11. Kenssaw
12. York
13. British of Columbia
14. Terent
15. Aburn
16. Alberta
17. Cornell college
18. Teaxas

بودند، پژوهشگران آن‌ها را از نظر محتوایی بررسی کردند؛ بدین صورت که در بخش اول، مؤلفه‌های طرح درس‌هایی که استادان دانشگاه‌های مورد نظر^۱ برای درس آمار و روش تحقیق معرفی کرده بودند از سایت دانشگاه‌ها گرفتند و ترجمه کردند و براساس آمار و روش تحقیق از نظر محتوای آموزشی و فراوانی، هر مبحث را بررسی نمودند که شامل بخش‌هایی با عنوان‌های روان‌شناسی به عنوان یک علم، انواع روایی (درونی و بیرونی) و پایایی، فرمت نگارش APA، اخلاق در پژوهش، روش تحقیق کیفی، ابزار تحقیق، آمار توصیفی و استنباطی بودند. در بخش دوم نیز فهرست کتاب‌های دانشگاهی معرفی شده از سوی استادان^۲ براساس دروس آمار و روش تحقیق از نظر محتوای آموزشی و فراوانی هر مبحث (شامل سرفصل‌های روان‌شناسی به عنوان یک علم، سازوکارهای نگارشی برای طرح پیشنهادی، روش‌های تحقیق کیفی، ابزار اندازه‌گیری تحقیق، جامعه و نمونه و روش‌های نمونه‌گیری، روایی و پایایی، اخلاق در پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات و ارائه آن‌ها، تعمیم نتایج و ارزیابی برنامه، تحلیل و تفسیر و گزارش نتایج، نوشتن مقاله و گزارش پژوهش و استناددهی براساس فرمت نگارش APA) بررسی شد. به منظور بررسی روایی، چک‌لیست در اختیار متخصصان رشته علوم تربیتی و روان‌شناسی قرار گرفت که پس از اعمال نظراتشان، نسخه نهایی تهیه شد و در اختیارشان قرار گرفت. نتایج نشان داد طرح درس‌ها و فهرست کتاب‌ها به منظور تعیین محتوای آموزشی و فراوانی موضوعی در چک‌لیست گنجانده شده است. در ادامه با بررسی هر یک از طرح درس‌ها و فهرست کتاب‌های مورد نظر، به تعداد فصل‌هایی که به موضوع مورد نظر پرداخته شده بود، فراوانی اختصاص یافت. به منظور تعیین پایایی چک‌لیست، بیش از ۷۰ درصد مطالب طرح درس‌ها و فهرست کتاب‌ها به وسیله کدگذار دوم، کدگذاری شد. در پژوهش حاضر از فراوانی، به منظور توصیف واقعیت‌های جمع‌آوری شده و اهمیت محتوا استفاده شد. در جدول ۲، کد، عنوان و اطلاعات کتاب‌های منتخب ارائه گردیده است.

۱. طرح درس‌ها و کتاب‌های دانشگاهی از دانشگاه‌های دارای رتبه بالا در رتبه‌بندی سایماگو و شانگهای انتخاب شده است.

۲. کتاب‌های ترجمه شده به زبان فارسی تهیه و فهرست آن‌ها بررسی شد. همچنین، کتاب‌هایی که هنوز به زبان فارسی ترجمه نشده بودند و یا امکان دسترسی به آن‌ها نبود، از طریق اینترنت پیدا شد و پژوهشگران آن‌ها را ترجمه و بررسی کردند.

کد کتاب	عنوان و اطلاعات کتاب
1	<i>Introduction to Research in Education</i> (Donald Ary, Lucy Cheser Jacobs, Christine K. Sorensen & Asghar Razavieh, 2006, 7th ed., Thomson/ Wadsworth).
2	<i>Research Methods in Psychology</i> (Shaughnessy, J.J., Zechmeister, E.B. & J.S. Zechmeister, 2012, 9th ed., New York: NY: McGraw-Hill).
3	<i>Research in Education</i> (Best, John, W.T. & James Khon, 2006, 10th ed.).
4	<i>Research in Psychology: Methods and Design</i> (Goodwin, C.J., 2010, 6th ed., New York: Wiley).
5	<i>Fundamental Statistics for the Behavioral Sciences</i> (Howell, D.C., 2011, 7th ed., Australia: Wadsworth, Cengage Learning).
6	<i>Statistical Methods for Psychology</i> (Howell, D.C., 2012, 8th ed., Australia: Wadsworth, Cengage Learning).
7	<i>Research Methods in Psychology</i> (Elmes, D.G., Kantowitz, B.H. & H.L. Roediger, 2006, 8th ed., Belmont, CA: Thomson/Wadsworth).
8	<i>Research Methods</i> (McBurney, D.H. & T.L. White, 2007, 7th ed., Belmont, CA: Wadsworth).
9	<i>Research Methods for the Behavioral Sciences</i> (Stangor, C., 2012, 4th ed. Wadsworth Cengage Learning, USA).
10	<i>Research Methods in Psychology: Evaluating a World of Information</i> (Morling, B., 2012, New York: W.W. Norton).
11	<i>Introduction to Behavioral Research Methods</i> (Leary, M.R., 2012, 6th ed., Boston, MA: Pearson).
12	<i>Statistics for the Behavioural Sciences</i> (Nolan, S.A. & T.E. Heinzen, 2008, New York: Worth Publishers).
13	<i>Understanding Research Methods and Statistics</i> (Heiman, G.W., 2001, 2nd ed., Boston, MA: Houghton Mifflin Company).
14	<i>Proposing Emperical Research: A Guide to the Fundamentals</i> (Patten, Mildted, 2010, 4th ed., Pycszak Pub).
15	<i>Publication Manual of the American Psychological Association</i> (American Psychological Association, 2010, 6th ed., Washington).
16	<i>Making Sense in Psychology: A Student's Guide to Research and Writing</i> (Northey, M. & B. Timney, 2012, Don Mills ON: Oxford University Press).
17	<i>Writing Papers in Psychology</i> (Rosnow, R.L. & M. Rosnow, 2006, Belmont, CA:Thomson).
18	<i>Evaluation Research in Acadmic Journal: A Practical Guide to Realistic Evaluation</i> (Pyrzak, Fred, 2008, Routledge).
19	<i>Research Methods in Psychology</i> (Cuttler, C., 2010, Kendall Hunt: Dubuque, IA).
20	<i>Research Methods: Planning, Conducting, and Presenting Research</i> (Devlin, A.S., 2006, Toronto: Thomson Wadsworth).

ادامه جدول ۲

کد کتاب	عنوان و اطلاعات کتاب
21	<i>An Easy Guide To APA Style</i> (Schwartz, B.M., Landrum, R.E. & R.A.R. Gurng, 2011, Thousand Oaks, CA: Sage).
22	<i>Writing for Psychology</i> (Mitchell, M.L., Jolley, J.M. & R.P. O'Shea, 2010, 3rd ed., Belmont, CA: Wadsworth).
23	<i>A Short Guide to Writing About Psychology</i> (Dunn, D., 2011, 3rd ed., Boston: Longman, Required).

یافته‌های پژوهش

در جدول ۳ میزان توجه به طرح درس دانشگاه‌ها براساس درس آمار و روش تحقیق مشخص شده است. سرفصل‌ها شامل: روان‌شناسی به عنوان یک علم، انواع روایی (درونی و بیرونی) و پایایی، فرمت نگارش APA، انواع روش‌های آزمایشی، انواع روش‌های غیر آزمایشی، اخلاق در پژوهش، جمع‌آوری داده‌ها و تعمیم نتایج، تحقیق کیفی (مشاهده‌ای - آرشیوی - مطالعه موردی)، طراحی تحقیق، اندازه‌گیری و دستکاری متغیرها، تحقیق و توسعه، ساخت فرضیه و بررسی خطاها، ابزار تحقیق، آمار توصیفی و استنباطی، تحلیل واریانس، رگرسیون، همبستگی، طرح‌های آزمایشی، آزمون فرضیه، انواع توزیع‌ها (نرمال، نمونه و ...)، انواع آزمون‌ها (z,t,...)، و برآورد پارامتر هستند. بیشترین فراوانی متعلق به سرفصل‌های اخلاق در پژوهش، روان‌شناسی به عنوان یک علم و انواع روش‌های آزمایشی، و کمترین فراوانی به سرفصل طراحی تحقیق، انواع توزیع‌ها و برآورد پارامتر اختصاص یافته است.

در جدول ۴ محتوای کتاب‌های درسی روش تحقیق و آمار در دانشگاه‌های معتبر مشخص شده است. سرفصل‌ها شامل: روان‌شناسی به عنوان یک علم، بیان مسئله و گزاره‌های تحقیق، تعریف‌های مفهومی و عملیاتی متغیرها، بررسی پیشینه تحقیق، طرح تحقیق آزمایشی و عاملی، پژوهش آرشیوی و تاریخی، تحقیق توصیفی (غیر آزمایشی)، روش‌های تحقیق کیفی، ابزار اندازه‌گیری تحقیق، جامعه، نمونه و روش‌های نمونه‌گیری، روایی و پایایی، اخلاق در پژوهش، سازوکارهای نگارشی برای طرح پیشنهادی، جمع‌آوری اطلاعات و ارائه آن‌ها، تعمیم نتایج و ارزیابی برنامه، تحلیل و تفسیر و گزارش نتایج، نوشتن مقاله و گزارش پژوهش، استناددهی به روش APA، آمار توصیفی و استنباطی،

جدول ۳ سرفصل درس آمار و روش تحقیق در طرح درس استادان دانشگاه‌های معتبر

سرفصل‌ها	دانشگاه‌ها	A ۱	A ۲	A ۳	A ۴	B ۱	B ۲	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	فراوانی
روان‌شناسی به عنوان یک علم	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۱
انواع رویایی (درونی/بیرونی) و پایایی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۳
فرمت نگارش APA	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶
انواع روش‌های آزمایشی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۰
انواع روش‌های غیر آزمایشی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۶
اخلاق در پژوهش	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۲
جمع‌آوری داده‌ها و تعمیم نتایج	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۳
تحقیق کیفی (مشاهده‌ای - آرشویی، مطالعه موردی)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۶
طراحی تحقیق	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱
اندازه‌گیری و دستکاری متغیرها	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۷

ادامهٔ جدول ۳

فرآوانی	R	Q	P	O	N	M	L	K	J	I	H	G	F	E	D	C	B ۲	B ۱	A ۴	A ۳	A ۲	A ۱	دانشگاه‌ها سرفصل‌ها
۱۷	*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*		*		*		*	*	*		اندازه‌گیری و دستکاری متغیرها
۴											*								*	*	*		تحقیق و توسعه ساخت فرضیه و
۱۰					*		*		*	*		*		*			*		*	*	*		بررسی خطاها ابزار تحقیق
۲												*	*										آمار توصیفی و استنباطی
۱۲					*	*	*	*		*			*				*	*	*	*	*	*	تحلیل واریانس رگرسیون
۳								*	*													*	همبستگی
۳					*			*	*				*	*	*			*	*	*	*		طرح‌های آزمایشی آزمون فرضیه
۱۴		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*				*	*	*	*	*	انواع توزیع‌ها (نرمال - نمونه و...)
۱۲	*	*			*			*				*	*	*			*	*	*	*	*		انواع آزمون‌ها (t و Z و...)
۴							*	*		*	*	*	*										برآورد پارامتر
۱											*												
۱											*												

جدول ۴ محتوای کتاب‌های درسی روش تحقیق و آمار در دانشگاه‌های معتبر

سرفصل‌ها	دانشگاه‌ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	فراوانی	
روان‌شناسی به عنوان یک علم	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
بیان مسئله و گزاره‌های تحقیق	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
تعریف‌های مفهومی و عملیاتی متغیرها	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
بررسی پیشینه تحقیق	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
طرح تحقیق آزمایشی و عاملی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
پژوهش آرشیوی و تاریخی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
تحقیق توصیفی (غیر آزمایشی)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
روش‌های تحقیق کیفی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
ابزار اندازه‌گیری تحقیق	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
جامعه، نمونه و روش‌های نمونه‌گیری	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
روایی و پایایی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
اخلاق در پژوهش	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
سازوکارهای نگارشی برای طرح پیشنهادی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

ادامه جدول ۴

دانشگاهها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	فراوانی	
سرفصل‌ها																									
جمع‌آوری اطلاعات و ارائه آن‌ها												*					*					*	*		۵
تعمیم نتایج و ارزیابی برنامه	*	*								*					*			*			*				۵
تحلیل و تفسیر و گزارش نتایج	*			*				*							*	*		*				*			۸
نوشتن مقاله و گزارش پژوهش																*	*					*	*		۶
استناد دهی به روش APA															*	*				*		*			۶
آمار توصیفی و استنباطی	*	*	*	*	*					*	*				*	*									۹
مفاهیم اساسی در احتمال					*	*				*	*														۴
فاصله اطمینان، اندازه اثر و توان آزمون						*					*	*													۳
توصیف نرمال و آزمون z و t					*	*					*	*													۴
آزمون فرض					*	*					*	*													۴
آزمون مقایسه میانگین‌ها					*	*					*	*													۲
تحلیل واریانس					*	*					*	*													۵
رگرسیون					*	*					*	*													۴
آمار ناپارامتریک					*	*					*	*													۴

مفاهیم اساسی در احتمال، فاصله اطمینان، اندازه اثر و توان آزمون، توصیف نرمال و آزمون t و z ، آزمون فرض، آزمون مقایسه میانگین‌ها، تحلیل واریانس، رگرسیون، و آمار ناپارامتریک) است. بیشترین فراوانی مربوط به سرفصل‌های اخلاق در پژوهش، روان‌شناسی به عنوان یک علم و انواع روش‌های آزمایشی و کمترین فراوانی به سرفصل روش‌های آزمون مقایسه میانگین‌ها اختصاص یافته است. مجموع فراوانی سرفصل‌های ارائه شده در فهرست کتاب‌های دانشگاهی براساس روش تحقیق ۱۶۰ است. بنابراین، با توجه به یافته‌های جداول ۳ و ۴ می‌توان اذعان داشت که یکی از موضوعات مهم در برنامه درسی، اهمیت دادن به نوسازی و تجدید نظر در برنامه‌های درسی^۱ و هماهنگ ساختن محتوا با شرایط در حال تغییر است؛ به طوری که محتوا بتواند با ویژگی و نیازهای یادگیرنده و با قانون‌مندی‌های برنامه درسی (تعادل محتوا و انسجام محتوا) متناسب باشد. همچنین براساس این یافته‌ها، در هر دو بخش طرح درس و محتوای کتاب‌های آمار و روش تحقیق، موارد مشابه زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد طرح درس استادان و محتوای کتاب‌های دانشگاهی یکدیگر را پوشش می‌دهند. بر همین اساس در هر بخش، سرفصل‌ها، محتوای آموزشی و فراوانی هر مبحث و در نتیجه، این موضوع که طرح درس‌ها و محتوای کتاب‌های دانشگاهی تا چه حد مناسب و واجد معیارهای لازم هستند، در مقاله حاضر از منظر تحلیل محتوا بررسی و مطالعه شدند.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی در بسیاری از کشورهای جهان، تغییر و بهسازی محتوای کتاب‌های دانشگاهی است، به گونه‌ای که دانشگاه‌ها بتوانند دانشجویانی تربیت کنند که پاسخگوی به نیازهای جامعه و مؤسسات موجود در آن باشند (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۹). پژوهش، آموزش و یادگیری آن از فرایندها و مهارت‌های مهم و اساسی برای دانشجویان به‌خصوص در مقاطع تحصیلی بالاست و نقش مهمی در بهبود فرایندهای آموزشی و گسترش خدمات علمی در جامعه دارد (خالقی، ۱۳۸۷). بنابراین، از دانش‌آموختگان دانشگاهی - به‌خصوص دانشجویان تحصیلات تکمیلی - انتظار می‌رود بتوانند پژوهشگرانی مؤثر در عرصه کار خود بوده و بیش از پیش درصدد ارتقای کارایی علم خود باشند و در زمینه‌های مختلف کاربردی فعالیت کنند (آذربایجانی، ۱۳۹۱). مثلاً در رشته‌های علوم

۱. شامل طرح درس و محتوای کتاب‌های دانشگاهی.

تربیتی یک معلم بتواند معلمی پژوهنده باشد یا فارغ‌التحصیلان دانشگاهی بتوانند در مراکز آموزشی و غیر آموزشی پژوهشی مفید و مؤثر انجام دهند؛ زیرا پرورش شایستگی پژوهشی در دانشجویان - به خصوص دانشجویان تحصیلات تکمیلی - مهم و یکی از کارکردهای اصلی هر نظام آموزشی عالی، پژوهش است. با توجه به اینکه کتاب درسی به عنوان مهم‌ترین ماده آموزشی، بخش زیادی از زمان آموزش را به خود اختصاص می‌دهد (حسینی و مطور، ۱۳۹۱)، کتاب‌های درسی دانشگاهی باید طبق برنامه و اهدافی معین و با حجمی مشخص تدوین شوند و در دوره‌های آموزشی در درس‌های مختلف در آموزش عالی مورد استفاده استادان و دانشجویان قرار گیرند. پژوهش حاضر با هدف بررسی تجارب دانشگاه‌های برتر دنیا در زمینه آموزش روش پژوهش به دانشجویان انجام شد و با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی، طرح درس‌ها و کتاب‌های دانشگاهی دانشگاه‌های معتبر جهان - با داشتن رتبه بالا در رتبه‌بندی سایماگو و شانگهای مقایسه و بررسی شد. نیز یافته‌ها در دو بخش تحلیل محتوای طرح درس‌ها و کتاب‌های دانشگاهی در زمینه آمار و روش تحقیق بررسی گردید. در بخش اول، یافته‌ها حاکی است که در طرح درس براساس آمار و روش تحقیق بیشترین فراوانی به سرفصل‌های اخلاق در پژوهش، روان‌شناسی به عنوان یک علم و انواع روش‌های آزمایشی، و کمترین فراوانی به سرفصل‌های طراحی تحقیق اختصاص یافته بود. در بخش دوم یافته‌ها، فهرست کتاب‌های دانشگاهی براساس آمار و روش تحقیق بررسی شد که در آن هم بیشترین فراوانی به سرفصل‌های اخلاق در پژوهش، روان‌شناسی به عنوان یک علم و انواع روش‌های آزمایشی و کمترین فراوانی به آزمون مقایسه میانگین‌ها اختصاص یافته بود. با توجه به یافته‌های هر دو بخش، شناسایی و تحلیل محتوای طرح درس و کتاب‌های دانشگاهی براساس آمار و روش تحقیق، سرفصل‌های اخلاق در پژوهش، روان‌شناسی به عنوان یک علم و انواع روش‌های آزمایشی و تحقیق توصیفی (غیر آزمایشی) بیشترین استناد را به خود اختصاص داده بودند.

بنابراین، برای تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان به این نتایج رسید: ۱) اخلاق در پژوهش، ابزاری برای تضمین صحت و درستی و اعتبار پژوهش و یافته‌های آن است (ساکي، ۱۳۹۰). این حیطة شامل رعایت هنجارها و ارزش‌هایی است که باید در فرایند طراحی و اجرای پژوهش و بهره‌مندی از نتیجه‌های پژوهش صورت گیرد؛ به طوری که در ایران، ناآگاهی از کدهای اخلاقی بیش از هر عامل دیگری زمینه‌ساز عدم رعایت اخلاق پژوهش می‌شود (موسوی دوست و فنودی، ۱۳۸۹). گاهی اوقات شاهد تخلف‌های علمی و

بی‌اخلاقی در اجرای پژوهش‌های علمی هستیم که علی‌رغم اهمیت آن، به این موضوع به نحوی شایسته در نظام آموزش عالی توجه نشده و مغفول مانده است؛ حتی ارزشیابی خاصی نیز در این مورد از دانشجویان صورت نمی‌پذیرد. لذا این مسئله، موضوعی محوری است که می‌تواند در تدوین محتوای کتاب‌های درسی مدنظر قرار گیرد. (۲) در بحث روان‌شناسی، به عنوان یک علم، پژوهش علمی فرایند جست‌وجوی منظمی است که پژوهشگر برای یافتن حقیقت پدیده‌ها یا موقعیت‌های نامعین، آن را به کار می‌گیرد و پس از رویارویی با موقعیت نامعین می‌کوشد مسئله اصلی را شناسایی و درباره آن، اطلاعات لازم را جست‌وجو کند. او براساس اطلاعات به دست آمده، راه‌حل‌های حدسی برای مسئله ارائه می‌کند و سپس آن‌ها را می‌آزماید تا براساس استنتاج و یافته‌های خود به حقیقت آن موقعیت یا پدیده پی ببرد. اما تلقی هر پژوهشگر از حقیقت، او را به مسائل، روش‌ها و یافته‌های خاص رهنمون می‌سازد (Blum, 2005). بر این اساس، وی برای انجام تحقیق باید دارای دیدگاهی جامع و شناخت مبانی نظری آن علم باشد و نیز در عرصه‌ای پژوهش کند که به آن شناخت داشته باشد و این جزء کدهای اخلاقی پژوهش است. باید توجه داشت که قبل از ورود مستقیم به روش تحقیق، پژوهشگر به مبانی مرتبط با چیستی و چرایی آن علم آشنا باشد و بتواند به رابطه و شناخت بین علم و تحقیق پی ببرد و بداند که چگونه یک تحقیق می‌تواند راهی به سوی علم باشد و چگونه می‌توان تحقیق و پژوهش را به علم تبدیل نمود. (۳) درباب انواع روش‌های آزمایشی و تحقیق توصیفی (غیر آزمایشی)، به‌رغم وجود پارادایم‌های کیفی، همچنان روش تحقیق کمی - به ویژه روش‌های آزمایشی که یافته‌هایی از جنس تبیین ارائه می‌کنند - جزء مهمی از برنامه‌های درسی درس آمار و روش تحقیق است؛ زیرا کارکرد علم، توصیف، پیش‌بینی و تبیین است و تبیین نیز کارکرد عالی علم است. با توجه به اینکه در طرح‌های آزمایشی، روایی درونی و بیرونی برای اعتبار اهمیت ویژه‌ای دارد، در طرح درس‌ها و محتوای کتاب‌های دانشگاهی به این موضوع بیشتر پرداخته شده است. لذا همان‌طور که بیان شد تحقق این وظایف و رسالت‌ها نیازمند ابزارهایی همچون برنامه درسی متناسب است و برنامه درسی نیز اصلی‌ترین عنصر نظام آموزشی عالی و بنیادی‌ترین ابزار برای فراهم آوردن دانش، تجربه و مهارت دانشجویان برای عرضه خدمات به جامعه است (نیلی و همکاران، ۱۳۸۹). بنابراین برنامه‌های درسی در راستای اهداف و رسالت‌های دانشگاهی، نقش سازنده‌ای در جهت حل مسائل و رشد جامعه برعهده دارند و باید پاسخگوی شرایط و دغدغه‌های فعلی و آینده باشند. در پایان،

پیشنهاد می‌شود که در تنظیم و سازمان‌دهی محتوای طرح درس و کتاب‌های دانشگاهی با اهداف از قبل تعیین شده، باید سعی شود تا محتوا با اهداف آموزشی متناسب باشد، ارتباط بین اهداف آموزشی حفظ شود و برنامه‌ریزان، مسئولان و مجریان برنامه‌های آموزشی و درسی نباید از آن غافل بمانند. بنابراین، توزیع موضوعی مناسب باعث متعادل‌سازی مناسب در طرح درس‌ها و کتاب‌های دانشگاهی می‌شود و راه را برای تحول در رشته‌های مختلف هموار می‌سازد.

منابع

- آذران‌فر، جوانه (۱۳۸۵). «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۲ موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران»، *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، شماره ۴، ص ۱۹-۳۹.
- آذربایجانی، مسعود (۱۳۹۱). «کاستی‌های دانش روان‌شناسی در ایران»، *راهبرد فرهنگ*، شماره ۷، ص ۱۹-۲۶.
- آرمند، محمد (۱۳۸۳). «کتاب درسی دانشگاهی»، *دایرةالمعارف آموزش عالی*، تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.
- بختیاری، حسن (۱۳۹۲). «الگوی طرح تألیف کتاب درسی»، *مطالعات مدیریت برآموزش انتظامی*، (۴)۵، ص ۳۹-۶۱.
- برسلانی، مسیح‌الله (۱۳۹۲). *بررسی نقش نیازهای خود تعیین‌گری در نگرش و انگیزش اخلاق پژوهشی دانشجویان مقطع دکتری تخصصی دانشگاه فردوسی مشهد*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). *روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*، تهران: دوران.
- حسینی، سید محمدحسین و معصومه مطور (۱۳۹۱). «نقدی بر کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته علوم تربیتی در ایران»، *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، دوره ۱۶، شماره ۲۶، ص ۱۱۹-۱۴۲.
- خالقی، نرگس (۱۳۸۷). «اخلاق پژوهش در حوزه علوم اجتماعی»، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، ۳ (۲۱)، ص ۸۳-۹۲.
- رضی، احمد (۱۳۸۸). «شاخصه‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های دانشگاهی»، *عیار*، شماره ۲۱، ص ۲۱-۳۰.
- ساکي، رضا (۱۳۹۰). «اخلاق در پژوهش‌های آموزشی و مؤلفه‌های آن»، *اخلاق در علوم و فناوری*، دوره ۶، شماره ۱، ص ۴۷-۵۸.
- سعیدی رضوانی، محمود و هادی سعیدی رضوانی (۱۳۸۵). «تأثیر منفی اختلافات منابع روش تحقیق بر روند پژوهش‌ها در حوزه علوم تربیتی»، *همایش بین‌المللی روش‌های تحقیق در علوم، فنون و مهندسی*.
- صالحی، عمران، ابراهیم و سعید یغموری (۱۳۸۹). «بررسی مهارت‌های اشتغال‌زای بازار کار با توجه به اقتصاد جهانی در برنامه‌های درسی آموزش عالی»، *فصلنامه مطالعات برنامه درسی*، شماره ۱۶، ص ۱۶۵-۱۸۸.

- علیزاده اقدم، محمدباقر، عباس زاده، محمد، شیشوانی، عسل و مینا تجویدی (۱۳۹۰). «بررسی تعیین کننده پابندی به اخلاق علمی در بین اعضای هیئت علمی: مطالعه موردی دانشگاه تبریز»، *فصلنامه علمی-پژوهشی سیاست علم و فناوری*، ۳(۴)، ص ۱۱۵-۹۶.
- فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۸۹). «برنامه درسی دورریختنی»، *دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، شماره ۴، ص ۷-۶.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۸۵). «درباره اهمیت روش تحقیق و کاربرد آن»، *کنگره ملی علوم انسانی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، <https://www.civilica.com/Paper>.
- کرمی، مرتضی و زهرا حجازی (۱۳۹۳). «شناسایی، مقایسه و تحلیل گرایش های موضوعی کتاب های درسی دانشگاهی رشته تکنولوژی آموزشی در ایران و جهان»، *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، شماره ۳۲، ص ۴۸-۱۹.
- کرمی، مرتضی و هدا فتاحی (۱۳۹۲). «تغییر برنامه درسی آموزش عالی (مورد: برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی»، *دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، ۳(۷)، ص ۱۱۰-۱۳۶.
- متقی زاده، عیسی (۱۳۹۷). «نقد و تحلیل محتوا در تراز کتاب های درسی دانشگاهی، مطالعه موردی: کتاب قواعد و متون عربی»، *پژوهش نامه انتقادی متون و برنامه های علوم انسانی*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۴، ص ۲۳۰-۲۱۳.
- محمودی، فیروز و زال لاله محمدپور (۱۳۹۵). «تحلیل محتوای کتاب آمار و مدل سازی براساس ساختار و نوع مسائل دیوید جانسن و دیدگاه دبیران»، *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، شماره ۳۵، ص ۹۸-۱۱۴.
- مطلبی فرد، علیرضا، آراسته، حمیدرضا، محبت، هدیه و مهدی دستا (۱۳۹۱). «اخلاق پژوهش در آموزش عالی: ویژگی های فردی و مسئولیت های حرفه ای پژوهشگران»، *فصلنامه دانش شناسی (علوم کتابداری و اطلاع رسانی و فناوری اطلاعات)*، دوره ۵، شماره ۱۹، ص ۱۱۵-۹۶.
- موسوی دوست، سارا و حنانه فنودی (۱۳۸۹). «تخلفات و دستبردهای علمی و ادبی»، *فصلنامه نشاء علم*، (۱)۱، ص ۲۹-۲۰.
- ناصری، نازییا سادات و الهام فریبرزی (۱۳۹۰). *روش تحلیل محتوا*، مشهد: تمرین.
- نیک نفس، سعید و خدیجه علی آبادی (۱۳۹۲). «نقش تحلیل محتوا در فرایند آموزش و طراحی کتاب های درسی»، *مجله جهانی رسانه*، ۸(۲)، ص ۱۵۰-۱۲۴.
- نیلی، محمدرضا، نصر، احمدرضا، شریف، مصطفی و محمود مهرمحمدی (۱۳۸۹). «الزام ها و پیامدهای اجتماعی برنامه درسی پاسخگو در آموزش عالی، مطالعه موردی: دانشگاه های دولتی اصفهان»، *جامعه شناسی کاربردی*، دوره ۲۱، شماره ۲، ص ۷۶-۵۷.
- یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۹۷). *اصول برنامه ریزی درسی*، تهران: یادواره کتاب.
- Barnett, R. & K. Coate (2005). *Engaging The Curriculum In Higher Education Maidenhead*, SRHE/Open University Press.
- Blum, K. (2005). "Introduction to the Dissertation Process: the Mountain. In Kimberly Blum and Brent Muirhead", *Conquering the Mountain: Framework for Successful Chair*

Advising of Online Dissertation Students, Publisher: International Journal of Instructional Technology & Distance Learning.

Bridges, D. (2000). "Back to the future: The higher education curriculum in the 21st century", *Cambridge, Journal of Education*, 7 (2):122-145.

Cooper, J.H. (2005). "A training programme based on the principles of social constructivism and focused on developing people for the future world of work An Evaluation. submitted in partial fulfilment of the requirement for the degree Magisters Commeric in the Faculty of Economic and Buseiness Sciences at the University of Pretoria", *International Journal of Instractional Teachnology & Distance Learning*, ISSN 1550-6908, <https://www.ufhrd.co.uk>.

Stark & Lattuca (1997). *Shaping the College Curriculum*, London: Published by Preffer.

Stark. J. (1997). "Program and level curriculum development", *Journal of Research in Higher Education*, 7 (2): 133-142.